

РЕЦЕНЗИЯ

за дисертационния труд на
ИВАН КОСТАДИНОВ ЯНАКИЕВ

докторант към Институт за изследване на изкуствата - БАН
на тема:

**КОНЦЕРТНИЯТ СТРОЙ $a^1 = 432$ Hz И ОТВОРЕНИТЕ КВИНТИ:
ОПИТ ЗА ИНТЕГРАЛНО АКУСТИЧЕСКО,
ПСИХОФИЗИОЛОГИЧЕСКО, КОГНИТИВНО И ПРАКТИЧЕСКО
ИЗСЛЕДВАНЕ**

за присъждане на образователната и научна степен *доктор*
по научната специалност *Музикознание и музикално изкуство*

Автор на рецензията: проф. дн Марияна Булева-Петрова
Катедра „Музика“, Педагогически факултет,
ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“

Дисертационният труд на Иван Янакиев е върху звуков обект, който пребивава в пресечната точка на акустика и психология, а възможните предметни конкретизации водят както „навътре“ – към психофизиологията, така и „навън“ – към необятното поле на музикалната култура в нейните исторически, социологични, когнитивни и творчески аспекти. В този смисъл намирам, че темата на изследването е изключително добре формулирана – тя фиксира точните параметри на изследователското търсене и същевременно поражда у читателя спонтанно професионално любопитство с какъв мотив и с каква крайна цел авторът ще обходи зададените проблематизации.

Дисертацията е в общ обем от 314 страници: увод, 7 глави и заключение (с обща номерация от 1 до 9 и обем от 237 стр.), приложение и библиография, включваща 18 заглавия на кирилица и 113 на латиница.

Преди да се фокусирам върху конкретното съдържание на труда, искам да изтъкна два фактора, които по мое мнение следва да са водещи в оценката на това изследване.

Първо, в сферата на музикологията рядко ни спхождат разработки от подобен тип. Ако изключим случаите, при които отделни изследователи прибъгват мимоходом до акустическа аргументация в подкрепа на конкретен въпрос, болшинството съвременни музикални теоретици странят от тази проблематика. Приблизително от края на 18. век, когато

професионалната музикантска изява започва активно да се профилира в коловозите на композиране, изпълнителство, музикална наука и педагогика, интересът се фокусира върху иманентно-музикалното. Превръща се в история фигурата на универсалния бароков музикант, настройващ сам своя клавишен инструмент, а практическите умения и оттам – научната осведоменост по отношение на акустиката се преотстъпват на физици и акустици. Днес действащите музиканти, както и огромният процент музиколози не притежават базисните компетентности за вникване в акустическата страна на музиката (ако изключим постоянно експлоатирания по различни поводи обертонов ред). Винаги съм считала, че музикалната теория е претърпяла и продължава да търпи огромни загуби, поставяйки проблема за музикалния строй в периферията на научния интерес (и то донякъде по логиката, че гроздето, което е високо, е кисело...). *В контекста на изтъкнатите обстоятелства всяко усилие в тази посока заслужава, според мен, да се окачестви като събитие. Ето защо смело мога да се ангажирам с първото си твърдение, че дисертационният труд, който разглеждаме, е върху значима, високо дисертабилна и много необходима тема.*

Второ, разработването на подобна проблематика изисква привличане на разнородни методи, а това предполага богата и прецизно координирана методология. Авторът, който е работил с истинска научна страст, е имал спонтанна яснота за пътищата и начините, които най-естествено и най-пряко го водят към търсените отговори. Вероятно затова все още не е доосъзнал като свой самостоятелен принос приложената от него изследователска методология (в авторефлексии си той по-активно подчертава важността на ползвания инструментариум). За мен обаче *един от големите приноси на разработката е сполучливо осъщественото съчетаване на вербален и формален научен език, на математически модели и културологични подходи, на статистически, аналитични и тълкувателни методи, както и активизираното действие на двата генерални научни подхода – теоретичен и емпиричен.* Въобще организирането на разгърнатата експериментална дейност и извеждането на видими резултати от нея трябва обезателно да бъде извадено пред скоби. При това експериментите съдържат в себе си двоен потенциал: те проверяват и същевременно генерират хипотези.

Главата „Концертното ла – история на стандартизацията и състояние на съвременната практика“ има важно значение за обхващането на

изследователския обект – на неговата значимост и на логиката, по която той достига до нас в актуалното си състояние. В исторически план проблемът е обвързан с множество фактори и авторът съумява да ги проследи, като отчита ролята на литургичната практика, органостроителството, развитието на търговията в Новото време и т. н. Мисля, че този текст е много сполучлив и въпреки че на моменти наподобява изложение в учебник е с висок коефициент на информативност.

С особена важност са разделите, разположени на с. 18 – 25, където много убедително е представена докторантската теза за феномена концертен строй. Именно тук авторът разпознава избора на концертен строй като „една от фините настройки на общата система за музициране на всеки музикант“ и като равнопоставен елемент на музикалната експресия. Така се достига да следната ключова идея: „В този смисъл концертният строй би могъл да се разгледа като изразно средство, чрез което определени автори, изпълнители, ансамбли или оркестри биха желали да покажат специфики в звука си.“ Напълно споделям тази идея, а и авторът я обосновава с общата теза, че днес всъщност външните стандарти не битуват устойчиво. По отношение на самия концертен строй $a^1 = 432 \text{ Hz}$ Янакиев намира стабилна теоретична аргументация в т. нар. „философски строй“, който има като фундамент на музикалната система философското „до“ – 1 Hz , и определя като един от своите приноси дефинирането на понятието инфра октава, отнасящо се до четирите октави от 1 до различимите от човешкия слухов орган тон 16 Hz .

С ключово значение за дисертацията е съдържанието на главата „Темперация и интонация“, тъй като тя пряко навлиза в конкретните измерения на изследователския предмет и реализира един от важните приноси на труда, формулиран от автора по следния начин: *„Разработва математически модели на температури и прилага на практика модела в графичната визуализация на температури и в генерирането и моделирането на звукови репрезентации на разглежданите в работата температури“*. Иван Янакиев много подробно представя методиката и технологията на разработените и оползотворени от него възможности за възпроизвеждането на три акустически варианта на музикалната система: два различни концертни строя плюс версия с отворени квинти (по Мария Ренолд). За целите на тази дейност той е инвестирал и в специализирано обучение – през юни 2018 г. в рамките на проекта „Системи на

темперирани и интонираны през XX век “ Янакиев завършва и дистанционен курс по MatLab към университета **Stanford**, което спомага за рафиниране на програмните кодове, които той включва в своя дисертационен труд.

Експерименталната глава има съществена роля за събирането и обработването на емпиричен материал. Тя започва с един изключително интересен раздел, към който ще се върна по-късно.

Проведените и представени в дисертацията емпирични изследвания с хористите от хор на медиците „Родина“ и с професионални инструменталисти имат за цел да установят тяхната субективна оценка (вкл. усещането за локализация на звука върху тялото) на музика, изпълнена/прослушана в концертен строй със стойност на тона a^1 440 Hz и 432 Hz, както и опит за възпроизвеждане на температура с отворени квинти. *Експериментите притежават висока и разностранна информативност и затова ще им отделя специално внимание.*

Важно е да се подчертае, че Иван Янакиев се е заел с една изключително сложна задача – и като замисъл, и като подготовка на музикалния материал, и като организация на изследването. *Искрено съм възхитена и поздравявам автора за това дело, което няма аналог в нашата изследователска практика!*

Разбира се, за да се разчита на някаква относителна достоверност, подобен род изследвания изискват големи извадки от генералната съвкупност и многократно възпроизвеждане на експеримента. Това на свой ред предполага ресурс от обективни предпоставки, каквито в наши условия не са налични. В този смисъл проведените експерименти са от типа „пилотажни“ изследвания, които се осъществяват с по-малки извадки и без строг контрол над т.нар. „външни променливи“. За сметка на това изследването с по-малка извадка има и своите предимства, които се изразяват в активната роля на наблюдението и във възможностите за качествен анализ. Голямо преимущество е, че Иван Янакиев провежда експериментите в процес на живо музициране или чрез възприемане на музика и то – на творби от различни епохи и стилове

Информацията за субективната реакция спрямо строевете се извлича чрез анкети. Принципно анкетният метод не е сред надеждните, тъй като е декларативен и обикновено силно повлиян от осъзнати или неосъзнати странични мотиви и нагласи. Лично аз съм скептична преди всичко спрямо въпросите, които изискват отговор да/не – те едва ли дават

напълно достоверна информация за реалното слухово впечатление и преживяване. Въпросите, свързани със субективните усещания на анкетиранияте, не би следвало (според мен) да се задават с примерни отговори, за да не се манипулират спонтанните асоциации. Вероятно в хоровия експеримент не е било необходимо да се привлича професионална терминология. Повече бих се доверила, ако слуховите впечатления са били диагностицирани по поредността на изпълнените в репетиционния процес задачи, без заостряне на вниманието в кой момент в кой строй се музицира.

Струва ми се, че когато е провеждал своите експерименти (в периода 2015 – 2017 г.), Иван Янакиев е бил воден от силното желание да извлече през анкетите извода за категорично предпочитание на строя 432. Вероятно затова авторът много прецизно обработва количествените данни, като ползва възможностите на алтернативния анализ. В случая успешно би се приложил и корелационен анализ – една неоползотворена възможност, която е останала на равнището на процентните изражения.

Тези мои разсъждения нямат характер на критика. Тъкмо обратното – *именно в настоящия си вид проведените и описани от Иван Янакиев експерименти дават обилен материал за изводи, в които се съдържа и перспектива за усъвършенстване на бъдеща експериментална дейност в очертаната посока.*

За мен по-висока стойност в първия експеримент имат резултатите от въпросите с открит отговор, които притежават потенциал за по-задълбочен контент анализ. Затова не споделям лекото разочарование на автора, че количествените резултати не са така убедителни. Не споделям и извода, че подобни експерименти трябва да се правят с професионални музиканти. Това, че предварителните очаквания не са се оправдали в максимална степен, съвсем не означава, че резултатите не са приноси. *Преценявам „хоровия“ експеримент като ползотворен и полезен за професионалните читатели! Считаю, че вложените от изследователя огромни усилия са били напълно оправдани, а резултатите дори надхвърлят конкретните цели.*

Аналогично на първия експеримент, опитът с инструменталистите е също толкова значим и разностранно информативен. Няма да се спирам на всички негови аспекти, защото на това място предпочитам да премина към по-общ поглед. За целта ще се завърна към началото на тази глава, където авторът е извел може би най-ползотворната теза за етоса на различните

височинни равнища в музиката. Там е включен един забележителен цитат на текст от Матезон. Преди време в книгата „Идеята за хармония...“ изложих хипотезата, че когато в античните текстове се коментира етосът на различните „хармонии“, е възможно да се визират не видовете октави (наричани от нас ладове), а тоносите, означавани със същите термини (дорийски, фригийски и т. н.). Досега не познавах предложението тук цитат от Матезон и съм силно впечатлена, защото очевидно етосното тълкуване на височинните равнища (тоноси, тоналности, музикални строеве) има сериозни основания. И именно през този обектив за мен са най-интересни откритията чрез експериментите на Иван Янакиев тенденции: *усещането за строевете като носители на определен етос, заявката за осмисляне на музикалния строй като изразно средство, стилово-естетическите реакции с предпочитание на $a^1=432$ Hz спрямо барока и на $a^1= 440$ Hz спрямо музиката на XX век.*

Тук отново ще подчертая, че разгърнатата от Иван Янакиев експериментална дейност е сериозен принос на дисертацията както с постигнатите резултати, така и с естествените несъвършенства, които подтикват към размисъл и подсилват интереса към проблематиката!

Главата, озаглавена „Връзката между говорната интонация и музиката“, поставя много важен въпрос. Считаю, че един такъв аспект има своето основателно място в подобно изследване. От анализите на звукозаписите, осъществени в ДГ, се констатира, че сред петте групи само една интонира в строй 440 и този факт отново е отчетен от дисертанта в количествено отношение. Това ме провокира да формулирам два въпроса към него: 1) би ли могъл към днешна дата да предложи своя хипотеза защо именно деца от четвърта група на детската градина интонират на тази височина и 2) имало ли е някакъв различен контекст в проведените с децата занимания, който би могъл да обясни разликата между интонирането на двете четвърти групи?

Главата под номер шест съдържа съществена информация, която тематизира въпроса за неврофизиологичните механизми, обуславящи слуховите възприятия. Тя е база за формиране на хипотеза и теоретичен проект за евентуални бъдещи изследвания с цел субективните усещания да получат обективна обосновка. Несъмнено важни и интересни са наблюденията върху композиторския опит по посока на концертния строй $a^1=432$ (глава „Композиторски решения“), както и приложената тук лична кореспонденция с композиторката д-р Корийн Морсинк, а също

реализираните анализи. Този ракурс е много необходим на дисертационното изследване, тъй като закръгля проблематиката с аспектите на творческата практика.

В заключителния текст авторът представя постигнатите резултати по реда на поставените в увода цели. „Отвореният финал“ на дисертацията е напълно основателен, тъй като нейният генерален принос е в тематизирането на проблем, който съдържа перспектива за разгръщане на изследователска работа.

Трябва задължително да се отчете високата публикационна и проектна активност на дисертанта: две студии, осем статии и доклади; участие в 13 конференции, изнесени лекции, два проекта. Това само по себе си говори, че авторът е открил сфера на траен научен интерес, който със сигурност ще захранва нови интересни значими идеи.

Поздравявам дисертанта и научния ръководител – проф. д.изк. Мирена Божикова, за оригиналното изследване, което впечатлява със своята научна смелост и иновативност!

В заключение давам своята професионална подкрепа и предлагам на уважаемото научно жури да присъди на Иван Янакиев образователната и научна степен „доктор“.

07.2020

Проф. дн Марияна Булева